

УДК: 330.342.146:330.35
 JEL Classification: O11, O25, O40, E61, L52
[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(45\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(45))

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

ІВАНЧЕНКОВ Вячеслав

кандидат економічних наук,
 докторант кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
 Одеський національний технологічний університет,
<https://orcid.org/0000-0002-7074-3024>
 e-mail: red.edit.10@gmail.com

Статтю присвячено вивченню теоретико-методологічних засад процесу структурної трансформації економіки як стратегічного ресурсу забезпечення сталого розвитку національного господарства в умовах глобальної конкуренції, цифровізації та технологічної еволюції. Мета статті - обґрунтування та удосконалення теоретико-методологічного забезпечення процесу структурної трансформації економіки, спрямованої на досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності національного господарства та його адаптації до сучасних глобальних і внутрішніх викликів.

В дослідженні вивчено еволюцію концептуальних засад економічної структури, визначено її роль у формуванні економічної стабільності, конкурентоспроможності та соціальної адаптивності. Обґрунтовано трикомпонентний підхід до структурної трансформації, що включає галузеві зміни, трансформацію економічної поведінки та оновлення державної політики. Запропоновано концептуальну модель структурної трансформації, що у порівнянні з існуючими ґрунтується на поєднанні еволюційних, неокласичних і модернізаційних підходів. Виявлено, що успішна структурна трансформація передбачає перехід до інноваційної моделі економіки, розвиток галузей з високою доданою вартістю, цифровізацію та оновлення інституційної бази.

Визначено основні умови ефективності трансформаційних процесів, серед яких: узгодженість секторальної, регіональної та інноваційної політики; наявність дієвих механізмів стратегічного планування; розвиток людського капіталу; забезпечення соціального захисту в перехідний період. Розглянуто інституційне забезпечення, яке визначає сталість і незворотність структурних змін. На макrorівні структурна трансформація проявляється у зміні структури ВВП, експорту, інвестицій та податкових надходжень, тоді як на мікрорівні у трансформації організаційних моделей підприємств і впровадженні цифрових платформ.

Загалом дослідження показало, що структурну трансформацію доцільно розглядати як складний багаторівневий процес, що охоплює економічні, соціальні, технологічні та інституційні зміни. Теоретичне осмислення цього явища дозволить сформувати дієві механізми економічної політики, орієнтовані на адаптивність, інклюзивність і сталий розвиток.

Ключові слова: структурна трансформація, економічна структура, інноваційний розвиток, державна політика, інституційне забезпечення, галузева модернізація, сталий розвиток.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE PROCESS OF STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE ECONOMY

IVANCHENKOV Viacheslav

Odesa National University of Technology

The article is devoted to the study of the theoretical and methodological foundations of the structural transformation of the economy as a strategic resource for ensuring sustainable development of the national economy in the context of global competition, digitalization, and technological evolution. The purpose of the article is to substantiate and improve the theoretical and methodological framework for the process of structural transformation of the economy aimed at achieving balanced socio-economic development, enhancing the competitiveness of the national economy, and adapting it to current global and internal challenges.

The study explores the evolution of conceptual foundations of the economic structure and defines its role in ensuring economic stability, competitiveness, and social adaptability. A three-component approach to structural transformation is substantiated, which includes sectoral changes, transformation of economic behavior, and modernization of state policy. A conceptual model of structural transformation is proposed, which, in comparison with existing models, is based on a combination of evolutionary, neoclassical, and modernization approaches. It is revealed that successful structural transformation involves the transition to an innovation-driven economic model, the development of high value-added sectors, digitalization, and the renewal of the institutional framework.

The main conditions for the effectiveness of transformational processes are identified, including the coherence of sectoral, regional, and innovation policy; the presence of effective strategic planning mechanisms; the development of human capital; and the provision of social protection during the transition period. Institutional support is examined as a key factor determining the stability and irreversibility of structural changes. At the macro level, structural transformation is manifested in changes in the structure of GDP, exports, investments, and tax revenues, while at the micro level, it is seen in the transformation of organizational models of enterprises and the implementation of digital platforms.

Overall, the study showed that structural transformation should be considered a complex, multi-level process that encompasses economic, social, technological, and institutional changes. The theoretical understanding of this phenomenon enables the development of effective economic policy mechanisms focused on adaptability, inclusiveness, and sustainable development.

Keywords: structural transformation, economic structure, innovation-driven development, state policy, institutional support, sectoral modernization, sustainable development.

Стаття надійшла до редакції / Received 11.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасні економіки перебувають у безперервному процесі структурних трансформацій, які обумовлені впливом технологічних інновацій, глобальними змінами у виробничих ланцюгах, викликами сталого розвитку та зростаючими соціальними вимогами. За таких умов структурні зміни набувають особливої актуальності, оскільки визначають напрямок і якість економічного розвитку, конкурентоспроможність національних ринків, а також рівень соціальної стабільності. Проте існуючі теоретико-методичні підходи до аналізу та управління процесом структурної трансформації часто не враховують усі сучасні виклики та багатовимірність цього процесу, що ускладнює формування ефективної політики розвитку. Тож, виникає нагальна потреба в удосконаленні методологічного забезпечення процесу структурних трансформацій для створення адаптивних і цілісних моделей розвитку економіки.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній науковій літературі структурна трансформація економіки розглядається як багатовимірний процес, що охоплює інституційні, технологічні та соціально-економічні зміни. Васіна А.Ю. [1] концентрується на інституційних засадах структурного реформування економіки, підкреслюючи необхідність системного підходу. Клімова О.І. [2] пропонує базову типологію структурних змін, виділяючи їх галузеву та функціональну специфіку.

У контексті європейської інтеграції Папп В.В. [3] розглядає структурну трансформацію як інструмент адаптації національної економіки до вимог ЄС. Куйбіда С.В. [4] фокусує увагу на оновленні підходів до реалізації структурної перебудови в Україні, з урахуванням викликів внутрішнього і зовнішнього середовища. Костик Є. та Чекаловська Г. [5] аналізують процес трансформації в умовах глобалізації, наголошуючи на потребі в гармонізації національних реформ із глобальними трендами.

Значну увагу цифровому виміру трансформацій приділяє Фісуненко Н. [6], обґрунтовуючи стратегічні пріоритети розвитку економіки в умовах цифровізації. Шадура-Никипорець Н., Мініна О. та Дерій Ж. [7] досліджують вплив війни на економічну структуру, акцентуючи на необхідності формування нової парадигми економічного розвитку. Подзізей В. та Шматковська Т. [8] розглядають соціально-економічні наслідки структурних зрушень, зокрема з точки зору регіонального розвитку та соціальної справедливості. Мельник А. та Васіна А. [9] наголошують на модернізаційній ролі структурної трансформації у формуванні ефективного інституційного середовища. У свою чергу, Кіндзерський Ю.В. [10] комплексно аналізує стратегію структурно-технологічної модернізації промисловості як базис сталого економічного зростання.

Тож, структурні зміни визначають напрямок і якість економічного розвитку, конкурентоспроможність національних ринків та рівень соціальної стабільності. Проте існуючі теоретико-методологічні підходи до управління процесом структурної трансформації часто не враховують усі сучасні виклики та багатовимірність цього процесу, що ускладнює формування ефективної політики розвитку. Отже, виникає необхідність в удосконаленні методологічного забезпечення структурних трансформацій для створення адаптивних і цілісних моделей розвитку економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті - обґрунтування та удосконалення теоретико-методологічного забезпечення процесу структурної трансформації економіки, спрямованої на досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності національного господарства та його адаптації до сучасних глобальних і внутрішніх викликів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасній економічній системі структура відіграє провідну роль в забезпеченні стабільності та конкурентоспроможності. Чим стабільнішою є структура економіки, тим краще вона може адаптуватися до глобальних змін та створювати можливості для саморозвитку. Структура економіки відображає галузеві, виробничі, технологічні та інституційні характеристики, які визначають рівень розвитку та ефективність економічної політики. Формування структурної основи економіки залежить від історичного досвіду, ресурсної бази, соціально-демографічних характеристик та політичних реалій, які формувалися з часом. Ці

фактори визначають діапазон функціонування національної економіки та її здатність до трансформаційних змін.

Загалом, розуміння структурної основи економіки постає фундаментом для розробки ефективної економічної політики та забезпечення стабільного розвитку національної економіки. Це потребує ґрунтовного аналізу галузевих, виробничих, технологічних та інституційних характеристик, а також урахування історичного досвіду, ресурсної бази, соціально-демографічних характеристик та політичних реалій.

Вважаємо, що структурна трансформація - це процес, який полягає у переході суспільства або економіки від аграрної до індустріальної та постіндустріальної основи, зорієнтованої на виробництво, послуги та інші галузі з високою доданою вартістю. Цей процес включає в себе постійні технологічні інновації, розвиток нових галузей з високою доданою вартістю, а також модернізацію інфраструктури, включаючи енергетику, транспорт, інститути та правові системи. Швидкість та глибина структурної трансформації є визначальними факторами, які відрізняють успішні економіки від тих, які стикаються з труднощами у своєму розвитку. Економіки, які успішно здійснюють структурну трансформацію, можуть досягти швидкого економічного зростання, підвищення рівня життя населення та збільшення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Навпаки, економіки, які не можуть здійснити цю трансформацію, ризикують залишитися позаду і стикнутися з серйозними проблемами у своєму розвитку [1-4].

Структурна трансформація вимагає комплексного підходу, який передбачатиме розвиток освіти, науки, технологій, інфраструктури та інституційного середовища. Це також вимагає наявності ефективної державної політики, яка підтримувати цей процес і забезпечувати його успішне здійснення.

Структурна трансформація економіки є ключовим напрямом модернізації національного господарства в умовах глобальної конкуренції та швидкої технологічної еволюції. Вона відображає глибинні зміни у співвідношенні галузей, секторальних пріоритетів, технологічного базису та інституційних форм, що забезпечують продуктивну зайнятість і економічне зростання. У сучасному розумінні структурна трансформація включає не лише галузеві зміни, а й еволюцію економічної поведінки, трансформацію споживчої культури та оновлення логіки державного регулювання. Саме трикомпонентний підхід структурної трансформації дає змогу зрозуміти єдність трьох елементів у досягненні результативності (рис. 1).

Рис. 1. Трикомпонентний підхід структурної трансформації економіки

Джерело: авторська розробка

Наукова думка з боку таких науковців, як Костик Є., Чекаловська Г. [5], Фісуненко Н. [6], Шадура-Никипорець Н., Мініна О., Дерій Ж. [7] та інших трактує структурну трансформацію як процес довгострокових якісних змін у структурі економіки, що зумовлюють перехід до нових моделей виробництва, зайнятості та розподілу ресурсів. Вона вимагає мобілізації інвестиційних ресурсів, розвитку людського капіталу, оновлення інституцій та управлінських практик. Успішна структурна трансформація можлива лише за умови наявності послідовної державної стратегії, орієнтованої на сталий, інклюзивний та інноваційно спрямований розвиток (рис. 2).

Рис. 2. Послідовність структурної трансформації

Джерело: Систематизовано автором за [5-7]

Важливою складовою структурної трансформації є її інноваційний вимір, що полягає у зсуві акцентів із традиційного виробництва на наукоємні та технологічно прогресивні галузі. Науково-технічний прогрес, цифровізація, автоматизація, біотехнології та штучний інтелект виступають каталізаторами зміни економічної структури. У сучасній моделі розвитку перевагу надають сферам з високою доданою вартістю, експортним можливостям та екологічною збалансованістю.

У ході структурної трансформації зменшується частка сировинного та трудомісткого виробництва, натомість зростає роль сектора послуг, інформаційних технологій, креативної економіки [8]. Це супроводжується переосмисленням моделей зайнятості, що вимагає нових форм підготовки кадрів, розвитку м'яких навичок та міждисциплінарної компетентності працівників. Перехід до інноваційної економіки передбачає глибоке оновлення системи освіти та наукових досліджень.

Особливої ваги набуває перехід від екстенсивної до інтенсивної моделі відтворення, що передбачає якісне використання ресурсів, технологічне переоснащення підприємств, впровадження екологічно нейтральних виробництв. Такий підхід дозволяє знизити енергозалежність, зменшити витрати на обслуговування неефективних галузей, а також підвищити загальну конкурентоспроможність національного виробництва.

Структурна трансформація має виражений ефект мультиплікації. Модернізація однієї галузі здатна генерувати попит на інновації в суміжних секторах, створювати додаткові робочі місця, стимулювати підприємництво та активізувати локальні ринки [9]. Відбувається переформатування економічного ландшафту країни з утворенням нових центрів економічного зростання та інноваційної активності.

На макrorівні структурна трансформація проявляється у зміні структури ВВП, експорту, капіталовкладень, у трансформації балансу між споживанням і заощадженням, у перерозподілі податкових надходжень. Такі зрушення є необхідною умовою підвищення макроекономічної стійкості та зниження залежності від зовнішніх кон'юнктурних факторів. Вони також сприяють зміцненню валютної стабільності, покращенню інвестиційного клімату та зростанню довіри до державної економічної політики.

На мікрорівні трансформаційні процеси охоплюють зміну організаційної структури підприємств, впровадження цифрових платформ, автоматизованих систем управління, клієнтоорієнтованих моделей обслуговування. Відбувається перехід до гнучкого управління, зростає роль динамічного стратегічного планування, адаптивного менеджменту та відкритих інновацій. Змінюється сам характер конкурентної боротьби – від цінової до інноваційної. Процес структурної трансформації на різних рівнях управління представлено на рис. 3.

Однією з умов ефективності структурної трансформації є відповідність між її темпами та здатністю соціальної системи адаптуватися до змін. Ігнорування соціального виміру перетворень призводить до зростання нерівності, безробіття, маргіналізації регіонів та посилення соціальної напруги. Тому структурна політика повинна супроводжуватись інструментами соціального захисту, перенавчання, регіонального вирівнювання, розвитку інфраструктури.

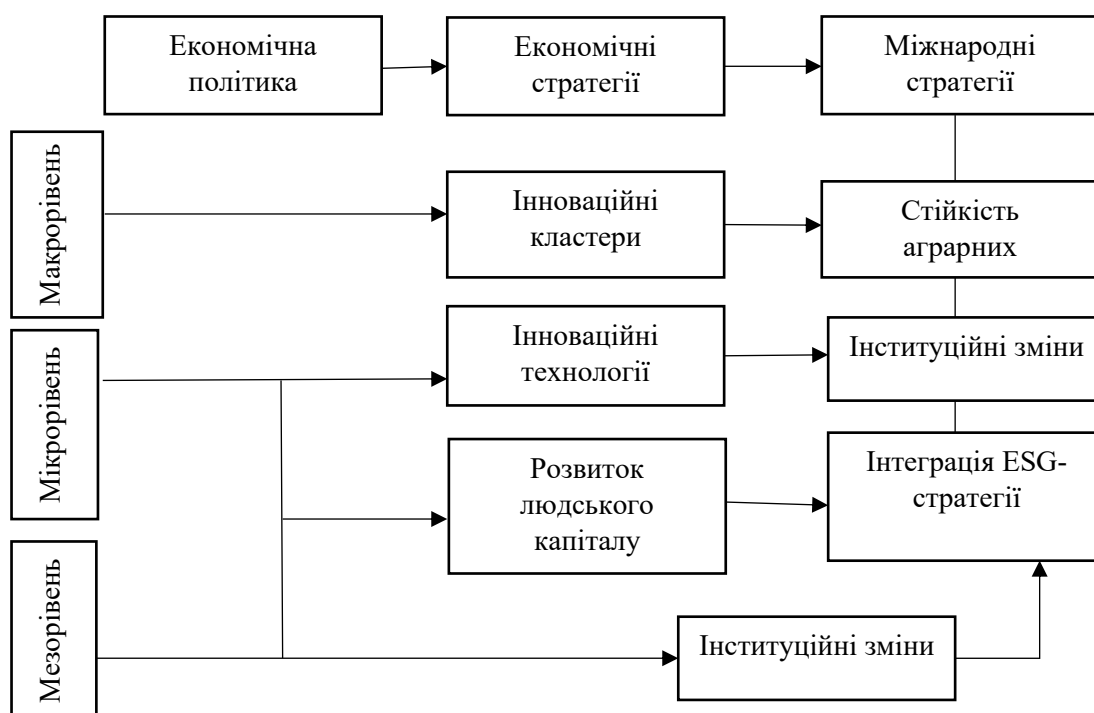

Рис. 3. Процес структурної трансформації на різних рівнях управління

Джерело: авторська розробка

Концептуальна модель структурної трансформації економіки сформована на основі еволюційних підходів, неокласичних теорій та ідей модернізації. Вона ілюструє ключові напрями змін у структурі економіки: індустріалізацію, розвиток інноваційних галузей, трансформацію зайнятості та перехід до більшої експортної спеціалізації. Це розроблено автором і представлено на рис. 4

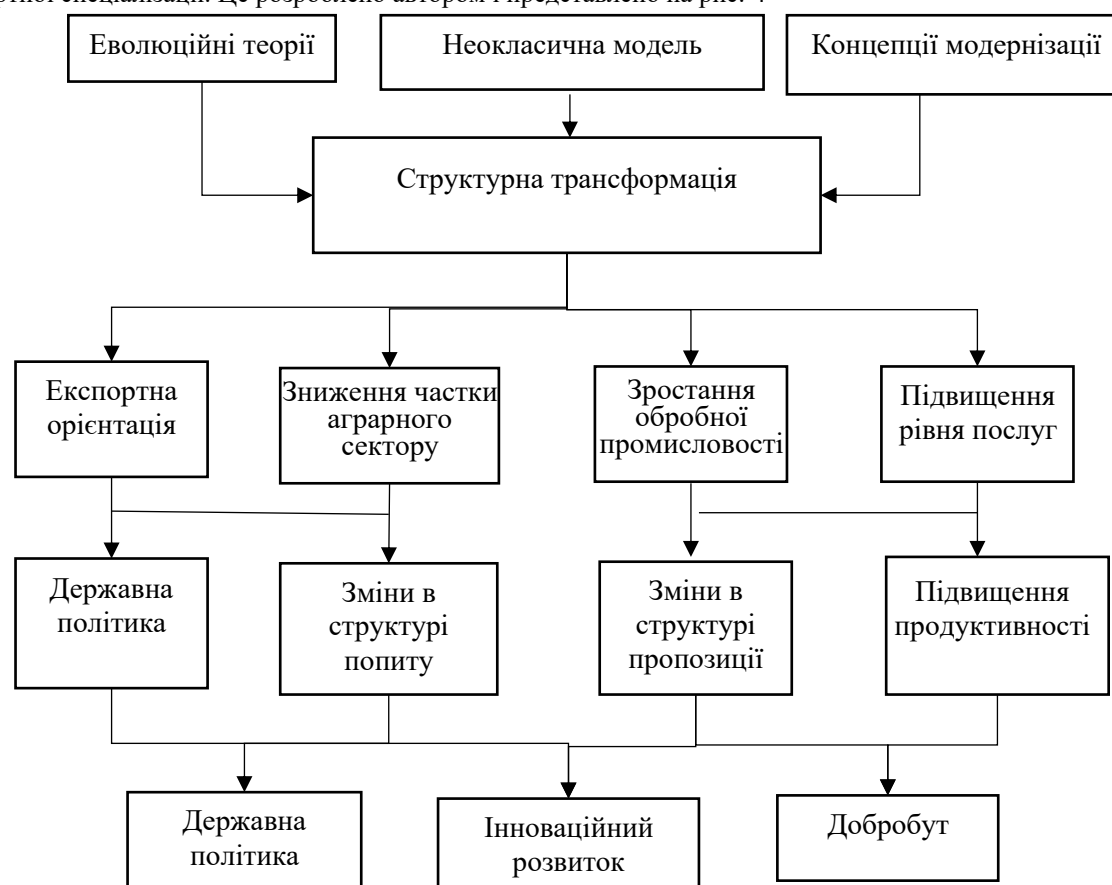

Рис. 4. Концептуальна модель структурної трансформації економіки в контексті теоретичних засад і напрямів еволюційного розвитку

Джерело: авторська розробка

Структурна трансформація повинна базуватися на комплексному підході, що враховує як економічні, так і політичні, інституційні та екологічні аспекти. Слід забезпечити узгодженість між секторальною політикою, регіональними стратегіями, науково-технологічним прогнозуванням та програмами державної підтримки. Важливим інструментом у цьому процесі є стратегічне планування на основі цільових показників трансформації [10].

Також важливою умовою є наявність ефективних інституцій, здатних реалізовувати економічну політику на всіх рівнях управління. Без прозорих механізмів прийняття рішень, належного рівня правозастосування, конкурентного ринку та незалежної судової системи будь-які трансформаційні зусилля втрачають ефективність. Саме інституційна база визначає сталість і незворотність структурних змін.

Успішна структурна трансформація сприяє переходу до постіндустріальної економіки, в якій домінують знання, інтелектуальна праця, цифрові технології та сталий розвиток. Вона створює передумови для формування нових джерел зростання, забезпечує вищу якість життя, соціальну мобільність і економічну безпеку громадян. Це фундамент, на якому базується конкурентоспроможність держави в XXI столітті.

Таким чином, структурна трансформація є не лише наслідком розвитку, але і його обов'язковою передумовою. Вона детермінує характер економічного зростання, визначає його джерела, темпи та сталість. Теоретичне осмислення цього процесу дає змогу розробити ефективні механізми економічної політики, які базуються на принципах адаптивності, відкритості та інклюзивності. У сучасних умовах саме структурна трансформація виступає стратегічним ресурсом забезпечення національного добробуту, економічного суверенітету та глобальної інтегрованості

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Структурна трансформація за сучасних умов забезпечують формування актуальних моделей економічного зростання, що ґрунтуються на інноваційності, гнучкості, ефективному використанні ресурсів та підвищенні доданої вартості. Трансформації проявляються в зміні співвідношення між секторами економіки, оновленні технологічної бази, трансформації зайнятості, еволюції споживчих моделей та удосконаленні інституційного середовища. Структурна трансформація повинна мати стратегічний характер, супроводжуватись обґрунтованими державними рішеннями, бути соціально чутливою та інституційно підтриманою. Її успішність зумовлюється здатністю економіки адаптуватися до глобальних викликів, нарощувати інноваційний потенціал, забезпечувати сталість розвитку та конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Розроблені в дослідженні методологічні засади структурних трансформацій економіки враховують економічні, соціальні, інституційні, технологічні та екологічні чинники. Тож структурні трансформації постають як реакція на зовнішні зміни та як свідома стратегія переходу до якісно нового етапу соціально-економічного розвитку.

Література

1. Васіна А. Ю. *Структурне реформування національної економіки: методологічні та інституційні аспекти* : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2017. 392 с.
2. Клімова О.І. Структурні зміни в економіці: основні поняття та види. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*, 2009. № 1(24). С. 60–65.
3. Папп В. В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів. *Регіональна економіка*, 2008. № 1. С. 23–31.
4. Куйбіда С. В. Формування нових підходів до реалізації структурної перебудови економіки України. *Економіка та держава*, 2017. № 9. С. 90–95.
5. Костик Є., Чекаловська Г. Структурна трансформація економіки України в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. (68). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-13>.
6. Фісуненко Н. Стратегічні пріоритети забезпечення ефективного розвитку економіки України в умовах цифрової трансформації: відповідь на сучасні виклики. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2864>
7. Шадура-Никипорець Н., Мініна О., Дерій Ж. Структурні трансформації економіки: вплив війни та пошук нової економічної парадигми для України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4(36). С. 49–60.
8. Подзізей В., Шматковська Т. Соціально-економічні аспекти структурної трансформації економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4014>
9. Мельник А., Васіна А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку. *Журнал європейської економіки*. 2010. Т. 9, № 1. С. 37–58.
10. Кіндзерський Ю. В. Промисловість України: стратегія і політика структурнотехнологічної модернізації: монографія; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2013. 526 с.

References

1. Vasina, A. Yu. (2017). *Strukturne reformuvannya natsional'noi ekonomiky: metodolohichni ta instytutsiini aspekty* [Structural reform of the national economy: Methodological and institutional aspects] (Monohrafiia). Ternopil: Ekon. dumka TNEU.
2. Klimova, O. I. (2009). Strukturni zminy v ekonomitsi: osnovni poniattia ta vydy [Structural changes in the economy: Basic concepts and types]. *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkaskoho derzhavnogo tekhnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 1(24), 60–65.
3. Papp, V. V. (2008). Strukturna transformatsiia ekonomiky Ukraïny u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Structural transformation of Ukraine's economy in the context of European integration processes]. *Rehional'na ekonomika*, 1, 23–31.
4. Kuybida, S. V. (2017). Formuvannya novykh pidkhodiv do realizatsii strukturnoi perebudovy ekonomiky Ukraïny [Formation of new approaches to implementing the structural transformation of Ukraine's economy]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 90–95.
5. Kostyk, Y., & Chekalovska, H. (2024). Strukturna transformatsiia ekonomiky Ukraïny v umovakh hlobalizatsii [Structural transformation of Ukraine's economy in the context of globalization]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-13>
6. Fisunenko, N. (2023). Stratehichni priorytety zabezpechennia efektyvnoho rozvytku ekonomiky Ukraïny v umovakh tsyfrovoy transformatsii: vidpovid' na suchasni vyklyky [Strategic priorities for ensuring the effective development of Ukraine's economy in the context of digital transformation: A response to contemporary challenges]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 55. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2864>
7. Shadura-Nykyporets', N., Minina, O., & Deryi, Zh. (2023). Strukturni transformatsii ekonomiky: vplyv viiny ta poshuk novoi ekonomichnoi paradihmy dlia Ukraïny [Structural transformations of the economy: Impact of the war and the search for a new economic paradigm for Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(36), 49–60.
8. Podzizei, V., & Shmatkovska, T. (2024). Sotsial'no-ekonomichni aspekty strukturnoi transformatsii ekonomiky Ukraïny [Socio-economic aspects of the structural transformation of Ukraine's economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 62. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4014>
9. Mel'nyk, A., & Vasina, A. (2010). Strukturna transformatsiia natsional'noi ekonomiky Ukraïny yak chynnnyk modernizatsii instytutsiinoho bazysu ii rozvytku [Structural transformation of Ukraine's national economy as a factor in modernizing its institutional base]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 9(1), 37–58.
10. Kindzers'kyi, Yu. V. (2013). *Promyslovist' Ukraïny: stratehii i polityka strukturno-tekhnolohichnoi modernizatsii: monohrafiia* [Industry of Ukraine: Strategy and policy of structural-technological modernization: Monograph]. Kyiv: DUK "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukraïny."